

„Дефицитът на съчувствие” в контекста на бежанската криза в Европа

Христина Соколова

The “compassion deficit” in the context of the European refugee crisis: This paper examines the reasons for the emergence of a “compassion deficit” towards the Syrian refugees in Eastern Europe. The term was outlined by Bulgarian journalist Ivan Krastev and represents a lack of empathy for social groups in trouble in the former Eastern Bloc. The goal of this work is to analyze the phenomenon from the perspective of intercultural communication and to propose solutions for it.

Key words: compassion deficit, Eastern Europe, socio-cultural traits, transition of values, refugee crisis

ВЪВЕДЕНИЕ

Още от 2013г. България е изправена пред предизвикателствата на бежанския поток от Близкия Изток. Заради комплексността на проблема не може да се постигне решение без обща политика на Европейския съюз. Липсата на консенсус и обединение във вземането на решения в последните две години задълбочи неимоверно кризата, довеждайки до вълни от стотици хиляди хора, борещи се за установяването си на европейска земя. Недостатъчната информираност на европейските общества и липсата на план за действие доведе до разделение в обществените мнения по въпроса. Появи се ценностна пропаст между Изтока и Запада за първи път след 1989г. Разделението е видно и в медийното пространство, като двата региона прехвърлят критични мнения едни за други. В статията си „Дефицитът на съчувствие на Източна Европа” във в. Ню Йорк Таймс българският журналист Иван Кръстев задава рамките на този проблем.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Статията на Кръстев очертава няколко аспекта на проблема за „дефицита на съчувствие” – разликата във възприемането на нуждаещите се (като жертви или натрапници), липсата на доверие и голямото разочарование от прехода към демокрация, демографския профил на населението, както и особеностите на местните демокрации [3]. „Източноевропейците вярват, че те са тези, които имат нужда от помощ, и че това е било обещаният принос на обединението. След като са по-бедни от западноевропейците, казват те, кой би очаквал солидарност от тях?” [3]. Друг проблем според Кръстев е липсата на желание на обществата да бъдат информирани за света извън Европейския континент – те не са нито любопитни, нито заинтересовани от места като Сирия или дори Африка, която почти напълно отсъства от медийния дискурс. Демографският аспект разкрива проблемите на Източна Европа със застаряването на населението и страха от етническо изчезване на нациите им. Провалената интеграция на ромите също задълбочава проблема. Кръстев смята, че всъщност не става дума за наличието или липсата на солидарност и съчувствие, а за „сблъсък на солидарности” между страданието на местните култури и на бежанците. Местните не вярват, че правителствата имат капацитета да интегрират „другите” и да потушат настъпилото безпокойство. Затова, според него, заради невъзможността на Европа да следва моралните си възгледи, ще трябва да окаже помощ само на някои, а да откаже такава на други. Кръстев правилно заключава, че зад „дефицита на съчувствие” се крият много по-дълбоки ценностни различия, но не е разгледал какви биха могли да бъдат те [3]. Всъщност, най-важният въпрос е да бъдат открити първопричините за липсата на съчувствие в такава ситуация.

На първо място трябва да се отбележи, че различните медии очертават различен профил на „безчувствената” Източна Европа, като за някои това е само

Централна Европа (Чехия, Полша, Унгария и Словакия), а за други – целият бивш Източен блок. Някои журналисти „осъждат“ източноевропейците заради „миналото им на убийци“ и ги призовават да „се срамуват“ от „жестокостта си“ [4], а други просто ги наричат „неблагодарни“ за усилията на ЕС да им помогне в демократизацията на обществата им [5]. От друга страна източноевропейските медии „отвързват на удара“ чрез критики на „неуравновесената“ политика на канцлера Ангела Меркел и, по конкретно, на квотната система за броя на бежанци [1]. Основният проблем според тях е, че „Западна Европа е глуха за аргументите на пост-комунистическите страни-членки“, което създава пропаст на доверие и усещане за безсмисленост в ролята на новите демокрации [1]. Ценностният разлом в Европа е факт, който има много по-стари корени, и целта на този доклад е да направи опит за откриване на първопричините на този проблем.

В светлината на интеркултурната комуникация състоянието на една културна група в даден момент е резултат на множество натрупвания от културно-историческо естество. Тези натрупвания формират създаването на обществени нагласи и ценности, което е бавен и непрекъснат процес във времето. Културните ценности са сърцето на общественото съзнание и като такава определят начина на мислене, отношението към случващото се и най-вече обществената реакция при конкретни събития. В този смисъл, „дефицитът на съчувствие“ като феномен се корени в особеностите на историческото минало на източноевропейските общества и начина на интерпретация на действителността на тази основа. В тези общества се случват промени, които често настъпват твърде бързо, стихийно и затрудняват процеса на ценностна трансформация, който е бавен и непрекъснат през хода на историята. „За да може да оцелее, една културна група трябва да се адаптира към условията на средата“, което се случва чрез т.нар. ценностен преход [8]. Следователно, може да се предположи, че адаптацията може да протече „болезнено“ и да предизвика усещане за несигурност и висока тревожност в културната група. Това не бива да ни изненадва, защото според измеренията на Хофстеде източно-европейските страни-членки (България, Гърция, Румъния, Унгария, Словакия, Словения, Хърватия, Чехия, Полша, Литва, Латвия и Естония) имат значително по-високи нива на песимизъм от западните, както и високи нива на избягване на несигурността (с изключение на Словакия и Естония, които имат близки до средата на скалата стойности) [6]. Първенци по безпокойство в Европа са балтийските страни, като българите ги следвае заедно с румънците. Може да се разсъждава върху причините, една от които може да е ниското ниво на благополучие и материална удовлетвореност в тези страни. Сигурно заради това трудно може да се очаква състрадание от хора, които сами се възприемат като страдащи, както заради културни нагласи, така и заради реално ниско качество на живот. Характерно за източните страни членки е и ниското доверие между индивидите [9]. Това са общества с ниски нива на щастие и удовлетвореност от живота, където все още не е завършил ценностният преход от комунизъм към демокрация.

Съществуват и исторически предпоставки за проблема. Това са дългите периоди на зависимост от или принадлежност към империи или окупационни режими, липса на реален суверенитет и независимост на гражданите, липса на индивидуална свобода. Кратките периоди на политическа независимост и лична свобода не дават достатъчно време на членовете на обществото да се адаптират към новите условия. По този начин невъзможността за адаптация към новата културно-политическа среда и усещането за несигурност в живота водят до увеличаване на консервативните и традиционните ценности. Транзитното местоположение на държавите в Централна и Източна Европа предполага чести интеркултурни контакти и културни конфликти, както в миналото, така и в съвременността. Религиозната принадлежност също е маркер за дълбоки различия между културните области на Европа и Близкия Изток. Определени локални явления

също водят до повишена тревожност, намалено доверие в обществото и ниски нива на удовлетвореност и щастие. Това са именно корупцията, безработицата, високата битова престъпност, институционалните кризи и политическата нестабилност. Ако се търсят възможни решения на проблема, то те биха били в следните направления:

На външнополитическо ниво – ясно разбирателно и чувствително за произхода на проблемите на Източна Европа и намиране на начини за понижаване на тревожността. Неясно мотивираните решения и рестриктивните вместо стимулиращи мерки ще доведат до допълнително увеличаване на тревожността и намаляване на доверието в обществата. Липсата на единен ценностен модел в политическите реакции на ЕС създава неминуем проблем при очакването за обществено доверие и подкрепа при вземане на ключови решения. Културните различия между европейските нации са значителни в някои отношения и това задължително трябва да се има предвид при провеждане на политики, които водят до риск от интеркултурни конфликти. Трябва да има единна европейска политика за подпомагане на процеса по адаптация към особеностите на съответната страна-членка. Това включва единна организация на този процес, както и подкрепа с експертиза на място.

На вътрешнополитическо и институционално ниво – българското правителство трябва да провежда активна информационна кампания по въпроса, за да се постигне по-висока информираност на населението, като това да доведе до повишаване на доверието и понижаване на тревожността. Българските власти трябва да организират подпомагане на адаптацията на бежанците у нас чрез системите за образование и здравеопазване. От съществена важност е бързото действие в тази посока, за да не се случи маргинализация на бежанците. При капсулиране на дадена общност възможностите за интеграция намаляват с времето, а иницирането на интеграционен процес трябва да започне от страна на институциите с ресурс, защото отделният индивид няма как да се справи съвсем сам в този процес.

На медийно ниво - в момента има съществен проблем при отразяване на проблематиката в медийното пространство, който е предизвикан от една страна от спорни медийни практики за постигане на популярност, така и от несъгласуваността в изявите на представителите на властта. Схематичното и често стихийно представяне на даден проблем в българските медии е съществен недостатък, който обаче неминуемо води до понижаване на общественото доверие заради липсата на логично обяснение и яснота. Необходима е по-активна и уравновесена роля на медиите в запознаването на обществото с бежанския проблем, като присъствието на експертно мнение не само да очертава проблема, но и да се изясняват рисковете и ползите за обществото, както и да се дават идеи за възможни осъществими решения. Медиите могат да осъществят качествен принос при разрешаването на такъв интеркултурен конфликт и да намалят страховете в българското общество.

Роля на образователната система – провеждане на интеркултурно обучение в училищата за разбиране на собствената и на чуждата култура в сравнителен план. Практикуване на обучение за „културно помирение“ чрез разглеждане на „предимствата“ и „недостатъците“ в особеностите на съответната културна група, както и обясняване на причините за това. По този начин може да се осъществи цялостно разбиране на двете култури и бърза интеркултурна адаптация на бежанците, което ще доведе до по-лесна интеграция. От особена важност е изучаването на български език и култура, както и въвеждане на интеркултурното обучение в хуманитарните дисциплини в средното образование. Това ще има добър възпитателен ефект заради практичната ориентираност на научното направление и преките ползи от него в ежедневието.

Роля на религиозните институции – разочароващо е отсъствието на религиозните институции при решаването на бежанския въпрос. Въпреки

религиозното разнообразие в страната, не се наблюдава подкрепа и активност от повечето религиозни общности, което е смущаващо. Ролята на религията в регулиране на обществените норми е изключително важна, особено в тежки за обществото ситуации, затова присъствието ѝ в процеса на интеграция на бежанците е ключов фактор за успеха му. Религиозните институции трябва да използват възможността за регулиране на напрежението и успокояване на тревожността, а не да ги стимулират. От изключителна важност е консолидиращата функция и възможността за обединяване на общностите към положителна цел.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В контекста на съвременната епоха на глобализация и културно сближаване чрез новите технологии, е важно да се осъзнае, че светът е свързан и интеркултурните контакти са вече нормална част от ежедневно общуване. Когато възникне сериозен хуманитарен проблем като този с бежанската криза, интензивността на интеркултурните контакти е висока. Всяко общество трябва да е подготвено за такива ситуации, за да се избегнат както междуличностните конфликти, така и значителни социални сътресения. Изходът от проблема може да е интеркултурното обучение, което дава полезни инструменти за справяне с различието и разбирането му в дълбочина. За да се осъществи успешна интеграция на бежанци, трябва да се търсят приликите между родната и приемащата култура, за да се намали безпокойството и да се повиши доверието. По този начин би могло успешно да се поддържа дълготрайна и безконфликтна връзка между двете общности.

ЛИТЕРАТУРА

- [1]<http://www.neweasterneurope.eu/articles-and-commentary/1719-cold-war-split-in-europe-over-refugee-crisis%3E%5C>
- [2]<http://www.theguardian.com/commentisfree/2015/sep/16/eastern-european-migrants-refugees-selfish>
- [3]http://www.nytimes.com/2015/09/09/opinion/eastern-europes-compassion-deficit-refugees-migrants.html?_r=0
- [4]<https://www.project-syndicate.org/commentary/eastern-europe-refugee-crisis-xenophobia-by-jan-gross-2015-09>
- [5]<http://foreignpolicy.com/2015/09/10/the-stunning-hypocrisy-of-mittleuropa-refugees-poland-hungary-czech-republic/>
- [6]CulturalTools: CountryComparison. Retrievedfrom: <http://geert-hofstede.com>, към15.10.2015.
- [7] Гарванова, М. Трансформация в ценноститена съвременния българин, "Забуквите – О писменеъ", С. 2013
- [8]Соколова, Х. Просперитетилиоцеляване: успех „побългарски“. В: НАУЧНИ ТРУДОВЕ НА РУСЕНСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ - 2014, том 53, серия 5.2, Русе, 2014, стр. 248-251
- [9] „Благополучие и доверие: България в Европа? Сравнителен анализ по Европейското социално изследване (ESS) 2006/2009“, С. 2010.

За контакти:

Ас. Христина Соколова, Катедра "Европеистика и международни отношения", Русенски университет "Ангел Кънчев", тел.: 082-888-708, e-mail: hsokolova@uni-ruse.bg

Докладът е рецензиран.